

խօսքերը: Մասնաւորապէս A. Dietrich իւր Die Grabschrift des Aberkios (Leipzig 1896) գրութեան մէջ աշխատեցաւ ապացուցանել թէ արձանագրութիւնն բայար, ձաւապէս քրիստոնէայ եպիսկոպոսի մը չի վերաբերել, եւ թէ չիլոյ հոն որ եւ իրէ խօսք զէպ ի հռովմէական արեւելիք սուրբ առաքելութեան մը մասին, այլ կը պատմուի լիկ Ատտիա չաստուծոյ քրմապետի մը մասին, որ Երապոլիս քաղաքի յանձնարարութեամբ զացած է Հռոմ, ներկայ գտնուելու իրր 220ին Հիղիոքարաղոսի օրով՝ Արեգ աստուծոյ Կարեկոնեան Ուրանեայի հետ ամուսնութեան հանդիսին . . . :

Բայց այս գրութիւնը բաղինցաւ զօրաւոր ընդդիմութեան՝ մասնաւորապէս Fr. Cumontէ եւ վերջերս C. M. Kaufmannէ¹:

Ինչպէս ալ բաղձացուի մեկնել այս խնդիրը, մեզի համար մասնաւոր ծանրակշռութիւն չի կրնար ստանալ հոս, քանի որ մեր հիաազատութիւններն ոչ այնչափ վարուց հարազատութիւն կը շօշափեն, որչափ անոր գրական արժէքը:

Վարքը առաջին անգամ՝ յունարէն յօրինուելով յընթացս դարուց գտաւ մուտք արեւելեան Մենորդներու եւ Սինաքսարիոններու մէջ. արդէն Ժ. դարու Մենորդներու մէջ կը տեսնուի այն: Եունաց միջնորդութեամբ անցած է Վարքս նաեւ ուրիշ ազգերու, ի մէջ այլոց նաեւ Հայոց:

Հետեւինք մենք ընդ Հայոս ծանապարհին:

(Երեւան-Երեւան)

Հ. Ն. ՍԱՐԵՍՏԱՆ

ՍՅՈՒՆԻՍՅՈՒՆ

Ոսկերեանի Ա. Թես. Թղթոյն մեկնութեան մէկ հատակոտորը: — Մանր մկրտուած մագաղաթեայ հատակոտորներէ զովէ զով բերուած ու կապույ թղթի վրայ ինքնաթով ընդօրինակուած երկու թերթիկ նուէր ընդունեցայ թիւ օր առաջ: Բեկորներէն մին կը բովանդակէ չորս աւետարաններու՝ «ըստ ընտիր ձեւագրին» ծանօթ նախադրութիւնները, որ առ ժամանակ այնչափ նշանակութիւն չունի մեզի համար. միւսը ընդհակառակն կը ներկայացընէ թղթին մէկ երեսին վրայ Ոսկերեանի Ա. Թեսաղոնիկեցոց թղթոյն մեկնութեանն այն հաստատուածը, որուն վրայ առիթ ունեցած էի ծանուրանալ «Հանդիսիս», մէջ (1911, էջ 498): Հոս անծանօթ ընդօրինակչին ծանօթութիւններովը յառաջ կը բերենք անփոփոխ հաստատուիկներս, որուն ընտիր ընթերցուածները մեր սովորութեան համաձայն կը ներկայացընենք բացատրիկ, իսկ եղծումները՝ նորաբաբար, թէ բաց եւ թէ նոոր տպուածները կը ցուցընեն թէ ինչպէս ընագիր մը փոփոխ համեմատութիւններու կը կարօտի իւր նախկին անեղծ կերպարանը ընդունելու համար. պատշաճ կը համարիմ մտա-

գիր ընել բաց աստի որ տպագրին «նախա-վախճան եւ ալքն» (Ոսկ. Պատմ. Բ. էջ 449) ընթերցուածը մեր առիթ մը սրբագրած «նախ վախճան եւ ալքն», ձեւով կը գտնուի բեկորիս մէջ (Հմմտ. «Հանգ. Ամս», 1911, էջ 100):

Ահա հատուածս.

«[Եւ]հաննու Ոսկերեանի յառաջին Թեսաղոնիկեցոց թղթոյն մեկնութեան. Ջայս անմը տեսան բանիւ, զի մեք կենդանիքս, [որ] թաղանք ի գալստեանն տեսան, ոչ ժամանեմք ննջեցելոցն» (Հմմտ. Ոսկ. Պատմ. Բ., էջ 448, ա. 12):

Մարգարէն զհաւատարմութիւն բանիցն ցուցանել իւրեւր, նախ քան զայլոց զայս ասեին. եթէ է տեսիլ զոր ետես իսայի, եւ դարձեալ եթէ պատգամն որ եղև առ Երեմիա[յ], եւ դարձեալ եթէ է. այսպէս ասէ տէր . . . բայց զայս զոր ասաց, յայտ յանդիման ի սկ լուսա յԱստուծոյ, զի մեք կենդանիքս ի գալստեանն տեսան ոչ ժամանեմք ննջեցելոցն, զի ինքնին հրամանաւ եւ ի ձայն հրեշտակապետին եւ ի փող յետին իջէ յերկնից, ըստ այնմ:

Թղթոյն կէսը կարուած էր:

Գհրեշտակս իւր (այս. էջ 448 վերջին տող) փողով մեծաւ եւ ժողովեցան զընտրեալս նորա ի ծագաց երկնից մինչեւ ի ծագս նոցա. ամենայն ուրեք գհրեշտակս տեսանեմք այս անդր ընթացեալս. իսկ հրեշտակապետ թուի ինձ եթէ զգաւարալուի

¹ Handbuch der christlichen Archäologie, Paderborn 1906, S. 229 ff.

առ աք եւ լոց հրեշտակաց՝ ասիցէ, որոց զաղաղակ բարձեալ աւելն, եթէ պատարաստ ուրախ գամնեանս, զի եկեալ հասեալ (ե) դատաւորն։ Զինչ ինչ յետն փողն։ այսոյ յայտ առնէ եթէ բազում փողք հնչելոց են, եւ (ի) յետնումն իշանէ դատաւորն։ Եւ մեռեալք, թաւ, որ ի քրիստոս յարիցեն յառաւ՝ (սիօ) :

Թուղթին կէտը կտրուած էր։

Երանելի է (տպ. էջ 449, ա. 25), զի այնպէս յամենայն օր ընդ ըմօ լինիցիմք։ Ի պատմեացէ զպարութիւնս տեսնել, լսելի արասցէ դամենայն աւրհանութիւնս նորա, որպէս բարութեանց արժանիս արար զաղք(ս) մարդկան, նախ վախճանեալքն յառնեն, եւ ապա միանգամայն ընդ առաջ երթեալ լինին։ Արեւ, որ նախ քան դամենսն փախանեցաւ, ընդ կենդանիսն ի միտին երթաւ(յ) ընդ առաջ. մեղ տնջեալ մե(յ)։ զի ընդ մեղ դաւնեցի(եւ) որպէս եւ այլուր գրեալ տես եթէ Աստուծոյ վասն մեր լուսազոյն իրանելի զի մի առանց մեղ դաւնեցին, որչափ

Թուղթին կէտը կտրուած էր,;

Միւս երեսի վրայ կան երկու ինծի անձանք ոչ դասական հասուածներն ա, որ կը սկսի «նի թշուառական հարսն» Ս, զիարդ մեծ պատր ա՛ զնորհուրդն,» եւ կը վերջանայ «եւ գետ հրո՛ ձգեր առաջն նորա։ հազարք,» ք. որուն նիկիզն է «... աքն առանց իրիք պատճառի յարիցեն,» վերջ «եւ մահ ի յարութեան դամենայն ազգայինս արկանեն,» յետոյ «օրինակի թղթոյն կէտը կտրուած էր»։

Հ. Ն. ՂԱՐԴԱՆԻՍՅԱՆ

ՀԱՅԿ = ՀԱՅԿԱՅ

Եստման է թէ մեր ազգին նախահայրն համարուած Հայկ նահապետի մարմնական նկարագրութիւնն ըրած ժամանակ խորնացին իրրեւ թէ Մար Արաս Կատինայէն առնելով՝ կ'ըսէ. «Հայկ՝ գեղապատշաճն եւ աւելն,» քաջագոյր, խայտալիս եւ հասարակաւ, սա ի մէջ հայնքն քաջ եւ երեւելի լեալ, ընդդիմական ամենեցուն, որք ամբառնային զձեռն՝ միապետել ի վերայ ամենայն հայնքն եւ զիցցաղանք¹։ Այս նկարագրութիւնը տեղի տուած է կարծեւ լու, թէ Հայկ տիտանեան հասակ մը ուներ, որով նա իսկական հայ մը կ'երեւակայուի։ Ասկէ յառաջ եկած է «Հայկաբար», մակրայը, որ կը նշանակէ «հայկաբար, դիցազնաբար»։ Թէ ինչպէս խորենացի «անձնեայ», «հասարակաւ», եւ «սկայ մարմնական առաւ երևա-

թիւները պատշաճեցուցած եւ յարմարեցուցած է Հայկի, — պիտի տեսնենք։

Աստուածաշունչ գրող մէջ քանի մը անգամներ յիշուած է «Հայկ, առնելով համաստեղութիւն մը՝, որ Եօթնասնից թարգմանութեան Զորանին կը համապատասխանէ։ Յունական Զորան Ս. Գրող երբայական բնագրին համեմատ է Նիքի (հիւ), իսկ քաղդէական քաղգրին համեմատ՝ Նիքի (հիւ)։ Արդ՝ Նիքի, քաղգրեւերէն լեզուով կը նշանակէ — «հայկ», Ուրեմն մեր Հայկի վերագրուած հայկական հասակն ու նման բացատրութիւնները յերիւրուած են յիշեալ հիւստիս տառական իմաստին վրայէն, ինչպէս ցոյց կու տայ հայերէն «Հայկաբար», մակրայն ալ»։

Պէտք եմ աւելցնել, թէ քաղգրեւերէնով գրուած է Ս. Գրող մէջ մասը, յատկապէս Եզրի գրքին շատ մը գլուխները։

Կ. Յ. ՔԱՄԱՐԱՆԻՍ

ՍԱՅՆՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԱՐՇԱԿ ԶՈՂԱՆԻՍՅԱՆ՝ Հայ էջեր. մեր նախնաց քանաստեղծութիւնն ու արուեստը։ Փարիզ, տպ. Կ. Ներսէսեան, 1912։ 80, էջ 120 եւ 52 պատկեր պրտապոյն ընդերն։ Գինն՝ 5 ֆր.։

Գեղեցիկ նուէր մ'ալ կ'ընծայաբերէ Ա. Զօպանեան միջնադարեան ազգային տաղաչափութեամբ եւ գեղարուեստով հետաքրքրուողներու։ Ընթերցողութիւնն երանգաւ աշխատասիրողին։ Ինչպէս Յ. Գիւլիսեան «Դաղալի հատորն» նշոյնպէս այս՝ կու գայ մեզի պատկերազարդ էջերով. երկուքն ի միասին կոչուած են պատկերացնել մեզի գ. — Ժ. Գարեբու հայկական մտածելու եւ նկատելու ոգին, ազգային սրտի զգածելու ներք՝ արտայայտուած երգի եւ արուեստի մէջ։ Իր տպագրութիւններն այս անգամ միմե-

1. Յոր. Թ. Գ. ուր հայերէն թարգմանութիւնը գրած է «Գեղեցիկաբար» փոխանէ Հայկի։ Գարեբու Յոր. ԼԸ, 81 եւ Խայկի. Ժ. Գ. 10։

* Մեր աշխատակցն Պր. Բասմալեան վերոյիշեալ յառաջիկա շատ Զեյթուն համամասութիւններէն այնպիսի եզրակացութիւն մը կը հանէ, զոր ընդհանրապէս պատմաբանը մը չի կրնար ընդունիլ. Յօդուածագրին անշուշտ յայտնի է թէ հին մանաւանդ արեւելեան ազգերը իրենց նախահայրերը կամ զիցցազներ առ հասարակ «անձնայն», «հասարակաւ» կ'ընէին։ Այսինքն «Հայկաբար» մակրայն յօդուածագրին եզրակացութիւնը չի հաստատուի. այլ այն թէ պատմագիրը — անգլիսէն Հայկ — հայկ մը ունի իւր ազգայն աշխատակցին։

1 խոր. Ա. Ժ.

ՄԱՆ. ԽՄԻՐ.